

UDK:371.035:370.

Anvar NURMURATOV,
Samarqand davlat chet tillar instituti mustaqil izlanuvchisi
E-mail: nurmuratov.a.y@gmail.com

SamDCHTI dotsenti, p.f.d (PhD), Lutfilloyeva F.M. taqrizi asosida

O'ZBEKISTON SHAROITIDA MASOFAVIY TA'LIMNI TASHKIL ETISH MEKANIZMLARI

Annotatsiya

Maqola yurtimizda masofaviy ta'lim olish uchun yaratilgan shart-sharoitlar, shuningdek, jahon masofaviy ta'lim tajribasini o'rgangish va bu boradagi tajribalarni jadallashtirish, ushbu sohaning samaradorlik ko'rsatkichlarni ilmiy tahliliga e'tibor qaratilgan.

Kalit so'zlar: Ta'lim tizimi, masofaviy ta'lim, axborot-kommunikatsion texnologiyalar, ta'lim texnologiyasi, masofaviy va an'anaviy ta'lim.

МЕХАНИЗМЫ ОРГАНИЗАЦИИ ДИСТАНЦИОННОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ

Аннотация

В статье основное внимание уделяется условиям, созданным для дистанционного образования в нашей стране, а также изучению мирового опыта дистанционного образования и ускорению экспериментов в этом направлении, научному анализу показателей эффективности этой сферы.

Ключевые слова: Система образования, дистанционное образование, информационно-коммуникационные технологии, образовательные технологии, дистанционное и традиционное образование.

MECHANISMS OF ORGANIZING DISTANCE EDUCATION IN UZBEKISTAN

Annotation

The article focuses on the conditions created for distance education in our country, as well as the study of the world experience of distance education and the acceleration of experiments in this regard, the scientific analysis of the efficiency indicators of this field.

Key words: Educational system, distance education, information and communication technologies, educational technology, distance and traditional education.

Kirish. O'zbekistonning masofaviy ta'lim uchun axborot-kommunikatsion sharoitining yaratilishi va uni amalga oshirish uchun ehtiyojning mavjudligi namoyondir. Mazkur jihat 2000-yillar boshlaridayoq yaxshi tushunilgan, ammo bu jarayonga birdan o'tish imkonsiz edi. Mamlakatimizning maydoni kattaligi va markazdan geografik uzoqlashgan tumanlar mavjudligi elektron ta'limni rivojlanishiga turtki beradi. Hozirgi kunda global o'zgarishlar, yashab turgan asrimizda axborot-telekommunikatsiya yutuqlari qadriyat darajasiga ko'tarilib turgan bir paytda masofaviy ta'limga panja ortidan qarash, keyingi ta'lim tizimimizda oqsashga olib keladi. To'g'ri, masofaviy ta'limni joriy qilish bilan bog'liq ayrim muammolarning kelib chiqishi tabiiy. Shu kunga qadar yurtimizda masofaviy ta'limning jadal rivojlanmaganligining o'ziga yarasha sabablari bo'lgan. Bular, asosan, texnika ta'minoti va shu sohada malakali muhandis hamda pedagog kadrlar yetishmovchiligi va boshqalar. Ammo, bu masalalar yillar kesimida o'z yechimini topib kelmoqda.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. O'zbekiston o'z masofaviy ta'lim tizimini yaratishdan avval, shu soha bo'yicha keng mutxassislarning sinfiga ehtiyoj sezmoqda edi. Ayni maqsadni ko'zlab, asos solinish tarixi 1955 yilga borib taqaladigan Toshkent axborot texnologiyalari universiteti (TATU) 2002 yilda Toshkent axborot texnologiyalar universiteti tarzida tashkil qilinib, shu yildan boshlab bu universitet kompyuter va kommunikatsiyalar, radiotelefon va axborot tarmoqlari, dasturiy ta'minot va elektron kommersiya sohasiga zarur bo'lgan mutaxassislarni tayyorlashni yo'lga qo'ydi. 2005 yil 2 iyun kunidan boshlab O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-91 Qarori bilan TATUning Qarshi, Samarqand, Urganch va Farg'onada mintaqaviy

filiarlari tashkil qilindi[1]. Shu davrdan boshlab TATU tomonidan elektron darsliklar yaratish, ta'limni axborotlashirish istiqbollari yuzasidan kadrlar tayyorlana boshlandi.

2000-yildan o'z ishini boshlagan AQSh Davlat Departamentining Ta'lim va Ma'daniyat masalalari bo'yicha byurosi (ECA) va Xalqaro Ilmiy Tadqiqotlar va Olimlarni Tayyorlash Kengashi (IREX) tomonidan tashkil qilingan "Internetdan foydalanish va o'qitish programmasi" (<http://www.iitp.uz>) va "O'zbekiston maktablarida Internet" (<http://www.connect.uz>) programmalarini [2] elektron ta'limdagi dastlabki bosqichlarga kiritish o'rinni.

Tadqiqot metodologiyasi. Axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi jamiyatda kechayotgan jarayonlarga ijobiy ta'sir ko'rsatib, islohotlar samaradorligini oshiradi, aholi manfaatlarini ta'minlashga xizmat qiladi, yangidan-yangi imkoniyatlar eshigini ochadi. Shu nuqtayi nazardan qaraganda, ushbu sohani rivojlantirish bo'yicha O'zbekiston o'z strategik yo'lini belgilab bo'lgan va ushbu yo'lda ko'pdan ko'p ishlar amalga oshirilmogda. Shu ma'noda, maqola mavzusining yoritilishida adekvat holatda o'rganishni ta'minlashga qaratilgan nazariy (tahliliy-sintetik, chog'ishtirma tahlil), diagnostik (so'rovlar, test o'tkazish, kuzatish), prognostik (umumlashtirish, baholash), pedagogik eksperiment va matematik metodlar (ma'lumotlarga statistik ishlav berish), natijalarni grafik tasvirlash usullaridan foydalanilgan.

Tahlil va natijalar. O'zbekiston sharoitida masofaviy ta'limni rivojlantirish uchun axborot va telekommunikatsion texnologiyalarning rivojlantirish zaruratini aytib o'tdik. Quyida bu borada qilingan ishlar, yaratilgan huquqiy asoslar

bilan tanishib chiqamiz. 2019 yil 31 oktabr kuni Oliy Majlis Senati Sud-huquq masalalari va korrupsiyaga qarshi kurashish qo'mitasining majlisi bo'lib o'tdi. Unda axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi tomonidan 2019 yilning 9 oyida amalga oshirilgan ishlar natijalari bo'yicha hisobot eshitildi. Ta'kidlanganidek, 2019 yil davomida O'zbekiston Respublikasi Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi zimmasiga 40 ta maqsadli vazifa yuklatilgan. Ularni amalga oshirish borasida vazirlik tomonidan izchil ishlar olib borilgan. Jumladan, chet el investorlarini dasturiy mahsulotlar sohasida qo'shimcha loyihalarni amalga oshirishga jalb qilish maqsadida joriy yilning sentabr oyida "ICTWEEK Uzbekistan 2019" AKT haftaligi o'tkazildi. Mazkur tadbir doirasida "DIGITAL UZBEKISTAN" AKT forumi, "ICTEXPO" ko'rgazmasi, "Shanxay hamkorlik tashkilotiga a'zo davlatlarda axborot texnologiyalari va innovatsion rivojlanish" forumi tashkil etilib, Birlashgan Arab Amirliklari bilan birgalikda "mGowAward" respublika tanlovi e'lon qilindi.

Aloqa va axborot texnologiyalari sohasidagi yetakchi xorijiy mamlakatlar (Belarus va Hindiston) oliy o'quv yurtlari bilan qo'shma fakultetlarni tashkil etish maqsadida Vazirlar Mahkamasining "Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti tuzilmasida O'zbek-Belarus qo'shma fakultetini tashkil etish to'g'risida"gi qarori qabul qilindi. Unga ko'ra, 2019/2020 o'quv yilida yangi yo'nalish bo'yicha 505 nafar yigit-qizlar talaba bo'ldi.

Bundan tashqari, 1-band bo'yicha investitsiya dasturi doirasida III-IV choraklarda bajarilishi lozim bo'lgan "Optik tolali aloqa liniyalarini qurish", "Radiochastota spektri monitoringi tizimini kengaytirish va rivojlantirish", "Magistral va multiservis transport tarmog'ini kengaytirish" loyihalari amalga oshirilmoqda. Shu bilan bir qatorda, vazirlik faoliyatidagi kamchiliklar ham tahlil qilindi va shundan kelib chiqib, bir qator tavsiyalar bildirildi. Xususan, magistrat telekommunikatsiya transport tarmoqlarini kengaytirish bo'yicha amalga oshirilayotgan loyiha doirasida qurilmalarni respublikaga keltirish va joylarda o'rnatish ishlarini jadallashtirish lozimligi ta'kidlandi. Shuningdek, joriy yilda optik tolali aloqa liniyalari qurilishini 10 ming kilometrga yetkazish choralari ko'rish zarurligi, bunda olis qishloq aholi maskanlari va ijtimoiy infratuzilma obyektlariga alohida e'tibor qaratish kerakligi qayd etildi.

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universitetida O'zbekiston Respublikasi hamda Yaponiya hukumatlari kelishuviga muvofiq mamlakatimizdagi OTMlar orasida yagona bo'lgan, qiymati 1,6 mln. AQSh dollarini tashkil etuvchi o'quv media-markazi ochildi. Ochilish marosimidan so'ng tadbir ishtirokchilari va mehmonlarga media-markazning barcha imkoniyatlari, eng ilg'or texnologiyalar, uning faoliyati to'g'risida batafsil ma'lumotlar berildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947-sonli Farmoni bilan O'zbekistonni 2017-2021 yillarda rivojlantirish bo'yicha "Harakatlar Strategiyasi"ning 5 ta ustuvor yo'nalishida ham axborot-kommunikatsion texnologiyalarni rivojlantirish zarurati kun tartibiga qo'yildi. Har bir yo'nalish doirasida belgilab olingan vazifalarni bajarish yuzasidan tuzilgan komissiya tarkibiga Axborot texnologiyalari vazirligi jalb qilindi [3]. Belgilangan vazifa ijrosi o'laroq, 2017-yildan boshlab O'zbekistonda Xalq qabulxonalari va Prezidentning Virtual qabulxonalari faoliyati yo'lga qo'yildi. Ular aholi bilan bevosita muloqotni, tezkor javob berishni va joylarda muammolar hal etilishini ta'minlab kelmoqda [4]. Ko'rinib turganidek, prezident, hukumat, davlat tashkilotlari va fuqarolar o'rtasidagi aloqalar raqamlashtirildi. Bir so'z bilan aytganda, Vatanimizda global axborot-kommunikatsiya taraqqiyoti bilan hisoblashish boshlandi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-son Farmoniga [5] muvofiq, shuningdek, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasini yangi bosqichga olib chiqish bo'yicha ustuvor vazifalarni amalga oshirish maqsadida, 2022 yil 22 avgust kuni Prezidenting "2022-2023 yillarda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasini yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori imzolandi [6]. Unga ko'ra, 2022 yil yakuniga qadar aholi yashash maskanlarining keng polosali mobil aloqa tarmog'i bilan qamrovini 98 foizga, xalqaro ahamiyatga ega avtomobil yo'llari bo'ylab yuqori tezlikdagi mobil internet qamrovini 60 foizga yetkazish; 40 ming km optik tolali aloqa liniyalarini qurish hamda qo'shimcha 800 ming xonadonni yuqori tezlikdagi internetga ulash imkoniyatini yaratish orqali optik tolali aloqa qamrovini 80 foizga yetkazish; elektron davlatxizmatlari ko'rsatilishiga xususiy sektorni jalb qilish orqali foydalanuvchilar sonini 2 barobar oshirib, 4 millionga yetkazish; hududlarda yoshlar uchun zarur ko'nikmalar va kafolatlangan buyurtmalar bilan ta'minlaydigan markazlarni yaratish orqali ATxizmatlar eksporti hajmini 100 mln dollarga yetkazish vazifasi qo'yilgan [6].

2023 yil yakuniga qadar esa, raqamli texnologiyalar sohasida masofaviy ta'lim shaklida kadrlar tayyorlash faoliyatini rivojlantirish orqali yiliga 6,5 ming nafardan ortiq yoshlarning axborot texnologiyalari yo'nalishida ta'lim olishini yo'lga qo'yish; davlat organlari, shu jumladan mahalliy hokimlik organlarida hamda iqtisodiyotning real sektori tarmoqlaridagi korxonalarda 214dan ortiq axborot tizimi va dasturiy mahsulotlarni joriy etish rejalashtirilgan bo'lib, 2022-2023 yillar uchun axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasini yanada takomillashtirish bo'yicha "yo'l xaritasi; davlat boshqaruvini raqamlashtirish bo'yicha ustuvor loyihalar ro'yxati; iqtisodiyotning real sektori tarmoqlarini raqamlashtirish bo'yicha ustuvor loyihalar ro'yxatiga muvofiq; ayrim davlat va xo'jalik boshqaruvi organlarining idoraviy raqamli transformatsiya jarayonlarini kompleks jadallashtirish bo'yicha "yo'l xaritalari"; hududlarni raqamli transformatsiya qilish bo'yicha ustuvor loyihalar ro'yxati tasdiqlandi.

2022-yil 1-oktabrdan boshlab operator va provayderlarga telekommunikatsiya obyektlarida texnik vositalarni o'rnatish uchun loyiha-smeta hujjatlari ekspertizaga topshirilgan sanadan boshlab qurilish-montaj ishlarini amalga oshirishga ruxsat beriladi, bunda loyiha-smeta hujjatlari 15 kunlik muddatda ekspertizadan o'tkaziladi. 2022-yil 1-sentabrdan boshlab respublikaning barcha hududlarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qo'llash orqali masofaviy xizmatlar eksporti markazlari bosqichma-bosqich tashkil etiladi. Aholi va tadbirkorlik subyektlariga elektron davlatxizmatlaridan foydalanish bo'yicha yanada qulayliklar yaratish maqsadida 2022-yil 1-noyabrdan mobil aloqa operatorlari, tijorat banklari hamda to'lov tizimlari operatorlariga axborot xavfsizligi talablariga rioya etgan holda, o'zlarining mobil ilovalari orqali Yagona portaldagi elektron davlatxizmatlarini ko'rsatishga; identifikatsiyalovchi ID-kartaga joylashtirilgan elektron raqamli imzo kalitlari orqali Yagona portalning mobil ilovasida joriy etilgan elektron davlat xizmatlaridan foydalanishga ruxsat beriladi [6].

Yuqorida ko'rib o'tganimidek masofaviy ta'lim uchun keng huquqiy baza hamda asos yaratildi va yaratilmoqda. Qator amaliy ishlar ham qilindi, Respublikamizning olis hududlari ham internet tarmog'i bilan bog'landi.

Yaratilgan shart-sharoitlardan kelib chiqib, Covid-19 pandemiyasidan olingan tajriba natijasida O'zbekiston faol masofaviy ta'limga o'tish fursati kelganligi tushunildi. Shu maqsadda, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi "Oliy ta'lim tashkilotlarida masofaviy ta'lim shaklini joriy

etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Nizomni tasdiqlandi [7]. Unga ko'ra, Nizom bilan masofaviy ta'lim orqali oliy ta'lim tashkilotlarida bakalavriat va magistratura bosqichlarida kadrlarni tayyorlashni tashkil etish tartibi belgilandi. Buning uchun ta'lim tashkilotida quyidagilar bo'lishi talab etiladi:

- masofaviy ta'limni boshqarish uchun Learning Management System platformasi;
- internetga ulanish va foydalanish uchun axborot-kommunikatsiya infratuzilmasi;
- o'quv yili uchun mo'ljallangan o'quv kontenti;
- fanlarning elektron o'quv-metodik majmualari hamda ilmiy va o'quv adabiyotlarining elektron bazasi;
- kompyuter texnikasi bilan jihozlangan alohida bino yoki auditoriyalar;
- texnik va dasturiy komponentlar ishlashini ta'minlaydigan muhandis-texnik xodimlar;
- ta'lim tashkilotiga tegishli bo'lgan, mamlakat hududida joylashgan server qurilmasi;

- ta'lim tashkiloti to'g'risidagi barcha axborotlar joylashtirilgan rasmiy veb-sahifa [7].

- Xulosa va takliflar (Conclusion/Recommendations).

Xulosa. Covid-19 pandemiyasi davrida O'zbekistondagi ta'lim muassasalari majburlikdan, karantin talablari sabab masofadan ta'lim berishni yo'lga qo'ygan bo'lsalar, ko'plab oliygohlar 2022-2023-o'quv yilidan boshlab masofaviy ta'limni pandemiyasiz sharoitda taqdim etmoqdalar. Lekin hozirgi paytda masofaviy ta'lim oliygohlar tomonidan iqtisod va axborot texnologiyalari yo'nalishlarida taklif qilinmoqda. Negaki, ularda raqamli texnologiyalar an'anaviy ta'limda ham ko'p ishlatiladi. Eng muhimi, hozirgi vaqtga kelib masofaviy ta'limni taqdim etish uchun texnik va texnologik vositalar shakllandi. Endigi vazifa UzEDL singari muayyan sohani chuqur o'rganishga ixtisoslashgan platformalar orqali, jahon va mahalliy tajribani chuqur o'rgangan holda masofaviy talimni ijtimoiy-gumanitar sohaga ham kiritib olishdan iborat.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2005-yil 2-iyundagi "Axborot texnologiyalari sohasida kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish to'g'risida"gi PQ — 91-son Qarori. (O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2005-y., 22-con, 157-modda. // <https://lex.uz/docs/-610974>
2. Dusienov N., Ahmedov B. Masofaviy ta'lim tizimi. // ResearchGate, 2021. – B. 10-11.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi" PF-4947-sonli Farmoni. Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 01.05.2021-y., 06/21/6217/0409-son // <https://lex.uz/docs/-3107036#-3108187>
4. Harakatlar strategiyasi: besh yillik natijalar sarhisob qilindi // <https://yuz.uz/uz/news/harakatlar-strategiyasi-besh-yillik-natijalar-sarhisob-qilindi>
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-sonli Farmoni. Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 29.01.2022-y., 06/22/60/0082-son // <https://lex.uz/ru/docs/-5841063>
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 22-avgustdagi "2022-2023-yillarda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari sohasini yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-357-son Qarori. Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 23.08.2022-y., 07/22/357/0763-son. // <https://lex.uz/uz/docs/-6166539#-6170927>
7. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022 yil 03 oktabrdagi "Oliy ta'lim tashkilotlarida masofaviy ta'lim shaklini joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi VM-559-son Qarori // <https://lex.uz/docs/-6221502>
8. Chimpolatova S. Chet tillarini masofaviy o'qitishda interfaollik muammosi // Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. Vol. 1. Iss. 7. – 2021. – P. 164-170.
9. Ризаев И. И., Хаккулов Н. К. Влияние цифровой культуры на неприкосновенность жизни человека в обществе // Оргкомитет. – 2023. – С. 342.
10. ХАККУЛОВ Н. К., РИЗАЕВ И. И. Цифровая культура и неприкосновенность личности // Новые технологии в учебном процессе и производстве. – 2023. – С. 605-606.
11. Махмудова М. Таълим самарадорлигини оширишда педагогик технологияларни интеграциялаш // Ученый XXI века. Международный научный журнал. – 2017.
12. Махмудова М. Чет тилларни ўқитишнинг педагогик тамойиллари // Иностранная филология: язык, литература, образование. – 2017. – Т. 2. – №. 3. – С. 64.
13. Said Y. The difference between pedagogical technology and methodology // Involta Scientific Journal. – 2023. – Т. 2. – №. 1. – С. 124-128.